

Abdülhamid'i Deviren Kurşun

Hakan Özdemir

İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, 312 sayfa., ISBN: 978-605-08-1503-0

Merve Buşra GÖÇEN*

Tanıtımını yapacağımız bu eser, Sultan II. Abdülhamid döneminin önemli olaylarından biri olan Şemsi Paşa suikastini ele almaktadır. Eser üç bölüm, otuz yedi alt başlık, giriş ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında yazar, ilk olarak Sultan Abdülhamid'in kısa biyografisini verir ve onun tahta çıkış sürecini özetle anlatır. Bu süreçte yaşadığı bazı hadiselerin onun karakterine etkileri sonucunda izlemiş olduğu siyasetin oluştuğundan ve çok kimselerin 'istibdat' olarak adlandırdıkları otokratik yönetim sistemini şekillendirdiğinden bahseder.

Bunun yanında ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi için yaptığı çalışmalar, özellikle de eğitim alanındaki faaliyetlerine değinilir. Kendi sonunu hazırladığından habersiz onun açtığı mekteplerde ilim tahsil

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mervegocen94@gmail.com

eden genç subayların Sultana karşı muhalefetleri, temmuz ihtilaline giden süreçte yaşanan pek çok olayın da sebebi olmuştur. İşte bunlardan biri kitabın da ana konusunu oluşturan Şemsi Paşa suikastidir. Yazar kendi yorumuyla, bu suikast eğer gerçekleşmeseydi tarihi sürecin çok başka olabileceği gibi, gerçekleşmiş olmasının da Makedonya'nın kaderindeki yeri ve sultanın iktidarına mal olan sürecin de başlangıcı olması sebebiyle önemini özellikle vurgular. Bu çalışmayla temmuz ihtilalinin arka planındaki olayları aydınlatmak ve bu olayların imparatorluğu nasıl etkilediğini göstermeyi hedeflediğini söyler.

Giriş kısmında ayrıca ittihad ve terakki ile ilgili daha önce kaleme alınmış eserlere ve hatıralara değinilmektedir. Ayrıca eserin önemini vurgulamaya binaen, 1908 ihtilali sürecinde Makedonya bölgesinde en yüksek idari amir olan Hüseyin Hilmi Paşa'nın İSAM'da bulunan evrakının ilk kez bu çalışmada kullanıldığı belirtilmektedir.

Birinci bölüm sekiz alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüm daha çok eserin ana konusu olan Şemsi paşa suikastinin müsebbibi İttihad ve Terakki cemiyetinin oluşum ve gelişim süreciyle, cemiyeti bir araya getiren sebepler ile düşüncelerden bahsetmektedir.

İlk olarak Temmuz 1908'de yaşanan olayların tam olarak nasıl ifade edilmesi gerektiği, ihtilal mi devrim mi yoksa darbe mi olduğu üzerine yapılan incelemelerden örnekler verir. Bu olaydan önce cemiyet oluşumunun en önemli parçası olan Jön Türkler'in, hangi ortamda ortaya çıktığına ve nasıl gelişip genişlediğinden bahsedilir. II. Abdülhamid'in saltanat yıllarına denk gelen bu gelişme ortamının, daha iyi anlaşılabilmesi için dönem ile ilgili de bilgiler verilmiş, Jön Türkler'in II. Abdülhamid'e karşı bir muhalefet olarak ortaya çıkışları anlatılmıştır. Oluşum sürecinde Jön Türk fikriyle hareket eden muhaliflerin, kendi aralarında yaptıkları görüşmeler ve kongre müzakereleriyle burada dile getirilen hususlar yine bu bölümde okuyucuya aktarılır. Bu hususlardan biri de cemiyete verilecek olan isim meselesidir. Ayrıca kendi içlerindeki bazı fikir ayrılıklarına da değinilir.

Aynı bölümde cemiyetin faaliyetlerini en yoğun şekilde gerçekleştirdiği Makedonya bölgesinden ve burada yaşanan olaylara ve meselelere de değinilir. İlk olarak, Osmanlı Makedonya'sının coğrafi tanımını yapılmış, bugünle kıyaslandığında hangi sınırlara dayandığıyla ilgili okuyucunun aklında bir görüntü oluşturulmuştur.

Yazar, bölgedeki etnik unsurların nüfusa yansımalarının siyasi amaçlar sebebiyle birbirinden çok farklı olduğunu dile getirerek, Osmanlı, Alman, Bulgar, Yunan ve Sırp istatistiklerine göre Makedonya nüfusunu ve etnik yapısını gösteren bir tabloyu da birinci bölümde vermektedir. Bölgede milliyetçi akımların ortaya çıkmış olması, bu farklılığın en temel sebebidir. Yazar, bu farklı oluşumların sebeplerini karşılaştırmalı fikirler çerçevesinde incelemektedir. Avrupa'nın müdahalesi meselesinin gündeme gelmesiyle de burada alınmaya çalışılan tedbirler ve uygulamalar da aynı bölümde okuyucuya aktarılır.

Avusturya ve Rusya'nın 'Vilayet-i Selase' için hazırladığı ağır reform programı, Vilayet-i Selase'nin 'Makedonya' olarak ayrılmasının hedeflenmesi, Mürzsteg Protokolü ve Reval görüşmelerinin arka planı ve Jön Türkler tarafından bunun Osmanlı'nın Balkanlar'dan atılması planı olduğu düşünülerek, hareketin Makedonya'ya yönelik faaliyetlerine ağırlık vermesi ve bölgede genel bir reform yapılması istediğinin gündeme gelmesi yine aynı bölümde anlatılır.

Bölümde ele alınan bir diğer konu, Arnavutların Makedonya olaylarına olan tesiridir. II. Abdülhamid döneminin Panislamist siyasetinin bir sonucu olarak, Türk olmayan Müslüman unsurların tekrar hatırlanması ve bu dönemde padişaha yakın olan önemli pozisyonlara bu unsurların getirildiği, bunların da önemli bir kısmının Arnavutlar olduğundan bahsedilir. Bu siyasetin, Arnavutlar için iyi

olacağına ve sultanın da en çok onlardan yana güven duyduğuna altı çizilmiş ama yaşananların bunun tam tersi olduğu meydana gelen olaylar çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde bahsedilen bir diğer konu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'dir. Temmuz 1908 ihtilalinin hakim unsuru olarak bahsedilen cemiyetin, kuruluşu ve kuruluşunda etkin rol oynayan unsurlar anlatılır. Bu unsurlardan en dikkat çekenini Mason Localarıdır. Yazar, cemiyetin ilk üyelerinin ciddi bir kısmının bu localara üye olduğunu söylemektedir. Cemiyetin temelini oluşturduğu söylenebilecek bu ilk üyelerin isimleri görevleriyle birlikte bölüm içinde okuyucuya verilmiştir. Ayrıca cemiyete ilk defa girenlere yapılan ve 'tahlif' adı verilen yemin töreninden ve cemiyetin kuruluş amaçlarından da maddeler halinde bahsetmektedir. Cemiyetin teşkilatlanmada ve gelişmede uyguladığı İtalyan Carbonari'yi örnek alarak uygulanan hücre sistemine değinilmiş, Abdülhamid muhalefetinin getirdiği bir sonuç olarak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin birleşmesi anlatılmıştır. Bu yeni ittifakın protokolünden bahsedilerek, oluşturduğu maddeler verilmiş ve ikincisinde uzlaşmaya varılan hedefler okuyucuya aktarılmıştır. En fazla etkin oldukları kurum olan, ordu içindeki faaliyetleri ve yayımları yine birinci bölümde anlatılmaktadır.

Eserin ikinci kısmı, yirmi iki alt başlıktan oluşmaktadır. Makedonya bölgesindeki ayaklanmaların başlaması ve ana konusunu da oluşturan Şemsi Paşa suikasti burada anlatılmaktadır.

Jön Türkler'in, imparatorluğu parçalamak için İngiltere ve Rusya'nın anlaşmaları yönündeki söylentiler neticesinde Avrupalı konsoloslara verilmek üzere hazırladıkları manifesto ve bu manifestonun metni ilk başlık altında verilir. Ancak bunun dikkate alınmadığının da yine İngiltere ve Rusya arasında yapılan Reval görüşmeleri ile anlaşıldığını söyler ve bu görüşmeyle ilgili bilgileri okuyucuya aktarır.

İkinci bölümün ikinci başlığı altında, Abdülhamid yönetiminin sıkı tatbikatı sonucu, tamamen deşifre olup ortadan kaldırılma korkusunu yaşayan cemiyet mensuplarının, oluşturdukları fedai hücreleriyle gerçekleştirdiği ilk suikast girişimleri anlatılır. Aynı başlık altında ayrı bir çerçeve içinde Resneli Niyazi'nin dağa çıkması hadisesi de anlatılarak okuyucu bilgilendirilir. Dağa çıktıktan sonra bulunduğu faaliyetler ayrıca anlatılır. Niyazi Bey'in bu süreçte kaldığı yerler bir tablo şeklinde ve sırasıyla geçtiği yerlerin gösterildiği bir harita da bölüm içinde verilmiştir. Bu olaylar üzerine Bab-ı Ali tarafından görevlendirilen Şemsi Paşa'nın kısaca hayatı, Bab-ı Ali ile yazışmaları, cemiyetin bu teftişe karşılık açıkça tehdit içeren bir beyannameyi Manastır sokaklarına asması ve paşanın Manastıra gelmesi alt başlıkta anlatılır. Şemsi Paşa'ya suikast gerçekleştiren cemiyet üyesi Atıf Bey'in hayatı ve cemiyete olan intisabı ayrı bir çerçeve içerisinde verilmiştir. Suikasti gerçekleştirme sebebi, cemiyet üyelerinin bazılarıyla irtibata geçerek silah temin etmesi ve başarılı olması durumunda kaçırılması ile ilgili yapılan planlar yine aynı bölümün alt başlıklarında anlatılır. Bölümün ve aynı zamanda kitabın ana konusunu oluşturan Şemsi Paşa suikastinin ayrıntıları, olayın cereyan ettiği yerin ayrıntılı tasviri ve güncel bir harita üzerinde işaretlenerek hem paşanın öldüğü telgrafhane hem de Atıf Bey'in suikastten önce ve sonra bulunduğu yerler okuyucuya görsel olarak da aktarılmaktadır. Bunu takip eden sayfalarda ise bölgede görevli devlet adamlarından Bab-ı Âli'ye gönderilen telgrafların metinleri verilmiştir. Suikastten sonra yapılan adli incelemeler ve katilin kimliğinin tespit edilmesi için yapılan araştırmalar bölümün alt başlıklarında anlatılır. Ancak yazarın burada dikkat çektiği bir diğer önemli mevzu, dikkatli ve titiz bir incelemeyle çok rahat katile ulaşılabilecekken, adli birimlerde çalışan çoğu devlet memurunun cemiyet mensubu olması sebebiyle durumun imkânsız hale getirilmiş olmasıdır.

Eserin ikinci bölümünün son kısmında, Şemsi Paşa'nın çağrısı ile Firzovik'te toplanan Arnavutların, paşanın ölümünde sonra cemiyet mensubu Galip Bey'in uygulamaya koyduğu bir propagandayla,

cemiyet lehine ve hükümet aleyhine yönlendirilmeleri anlatılır. Yazar, bu yeni durum karşısında Sultan Abdülhamid'in de politikasında değişikliğe giderek, sert askerî tedbirlerle mücadele etmekten vazgeçtiğini ve nasihat yoluyla anlaşılması yoluna gittiğini söyler. Bunun için 9 Temmuz 1908 tarihinde Selanik'te yapılan strateji toplantısı anlatılarak alınan kararlar maddeler halinde okuyucuya verilmiştir. 15 Temmuz 1908'de Firzovik'te toplanan onbin silahlı Arnavut'un Kanun-i Esasi'nin ilanını isteyen telgrafi göndermeleri, Ohri ve Resne Milli Taburları'nın Manastır'a girmeleri ve Yıldız Sarayı başta olmak üzere çeşitli merkezlere cüretkâr telgraflar göndermeleri ve tehditler yağdırmaları bölümün son kısmında anlatılan olaylardır.

Eserin üçüncü ve son bölümünde Meşrutiyet'in îlanı ve sonrasında bahsedilmektedir. Arnavutlar'ın gönderdiğinin haricinde Firzovik başta olmak üzere diğer Makedonya şehirlerinden gönderilen telgrafların tarihi ve konusunun da yer aldığı telgraflar şablonlar halinde okuyucuya verilmiştir. Özellikle Manastır, Siroz ve Firzovik gibi üç önemli merkezden gelen telgraf yağmurlarının etkisiyle ve en önemli dayanağı Arnavutlar'ı kaybeden Abdülhamid'in direnmeyerek Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koyması anlatılır. İlandan hemen sonra karşılaşılan olumlu ve olumsuz hadiselerle alt başlıklarda yer verilmiş, Selanik ve Manastır merkezleri arasında meydana gelen hadiselerin Manastır'ı ön plana çıkarması sebebiyle bir kıskançlığın doğması ve Enver Bey'in ön plana çıkarılması ile bir kahraman yaratma projesinin yapıldığı bu bölümde anlatılan bazı hadiselerdir.

İttihatçıların, ihtilale hazırlıksız yakalanmış olmalarından kaynaklanan olumsuz hadiselerden ve bunların devlete yansıyan boyutundan yine aynı bölümde bahsedilmiş, bu kargaşayı fırsat bilenlerden harekete geçenler hakkında bilgiler verilmiştir. Buna karşı devletin verdiği tepkiye de bölümde yer verilir.

Eserin üçüncü bölümünün son kısmında, hem dönem hakkında araştırma yapan araştırmacılar hem de bizzat dönemin aktörleri olan cemiyet üyeleri tarafından yapılan ihtilâlin değerlendirilmesi yer almakta ve Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılmasına değinilmektedir.

Eser, hem kaynakçasının genişliği hem de ele aldığı konunun özel bir durumu kapsamamasından dolayı kıymetli bir çalışma olmuştur. Yazarın konuya karşı titiz bir yaklaşım sergilemiş olduğunu da bizzat kendisinin bölgede yapmış olduğu araştırmadan anlamaktayız. Hemen hemen bahsedilen her verinin tablo ve şablonlarla da verilmiş olması anlamayı kolaylaştırmıştır. Konuyla yakından ilişkisi bulunan şahsiyetlerin çerçeve içerisinde verilen kısa hayat hikâyeleri, eksikleri bulunan okuyucu kitlesi için bu eksikliklerini tamamlama açısından imkân sağlamıştır. Sadece konuyla ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılar değil özel ilgi duyan herkesin okuyup faydalanabileceği bir eser olmuştur.

